

THOMAS BREDSORFF

ET UDVALG AF
HANS FOREDRAG OG ARTIKLER

UDGIVET AF HANS HUSTRU

ANDET OPLAG

DET SCHØNBERGSKE FORLAG
ERNST BIERBERG & MICHAEL H. JENSEN

Hermed stemmer det ogsaa godt, at Holberg aldrig bruger varmere, naivere Udtryk, end naar han taler om Tonekunsten. Han, der, naar han skal skildre Kærlighedsforhold, er tør og træet (Leander og Leonore) og slet ikke kan finde den Naivitet i Udtrykket, uden hvilken Skildringen af sligt bliver latterlig, han taler kærlighedsfuldt, taler som Elskeren, naar det gælder Musikken: den »naturlige Sødhed«, »den allersødeste Concert« osv. — ret som talte han om sin Elskede. Mon ikke Violinen eller Fløjten var Pebersvendens Surrogat for den Elskede? Meget tyder derpaa.

Det er vel nok saaledes, at Holbergs Violin klinger gennem alle hans bedste Komedier og gennem de mange »Epistler« og »Moralske Tanker«, hvor han er oprigtigst og oprindeligt. Den høres i »Peder Paars«, som den høres i »Skjemtedigtene«. Tit synes jeg især at høre den i dette enfoldigt kønne Vers, der virker som en stille Aftens vemodige Fantaseren paa Strængene:

Maaske i Graven naar forraadnet er hans Krop,
maaske naar ved hans Død al Avind holder op,
man slaar paa anden Streng, i anden Tone spiller,
man ser med Øjne det, man nu ej ser med Brilller.
Lad være, Lærdom er ej skjulet derudi,
lad være, at det er kun simpel Fantasi:
et kunstigt Arbejd, skjønt det er af ingen Nytte,
med lærde Skrifter dog en Klænder ej vil bytte.

HOLBERG OG GRUNDTVIG

FOREDRAG I KØBENHAVN 28. JANUAR 1909

I Dag er det Ludvig Holbergs Dødsdag. Og jeg har Lyst til at minde herom ved at spørge, hvad der nu er det egentlig afgørende ved hans Optræden, og hvad der i de godt halvandet Hundrede Aar, der er gaaet siden da, har sat blivende Spor af hans Værk.

Mit Svar maa lyde saaledes: Holberg skabte et nyt Dan-
nelse sideal her hjemme.

Lad os blot kaste et Blik paa Tilstanden ved hans Fremtræden i Skoleverdenen. Folkeskolen eksisterer ikke. Latinskolen er en ren Maskinfabrik, blottet for al Menneskelighed. Paa Universitetet er Tilstanden ikke bedre. Her er grundlærde Mænd nok, men de anvender deres Lærdom paa de ligegyldigste Ting af Verden.

Naar den unge Mand traadte over Tærskelen til denne Aandsoplysningsanstalt, lodes Haabet ude om at komme i Berøring med Aand. Ved at følge Forelæsningerne, hvor Professorerne kun hvirvlede Støvet fra gamle Follanter ud over Hjærner og Hjærter, fik de unge det Indtryk, at Tilværelsen, Livet, var forlængst gennemrodet og bogført. Hvad det nu kun gjaldt om, var at lære Fortegnelsen over Indboet udenad! Livet var overhovedet til at blive færdig med. Og Evnen, hvorved denne »Færdighed« erhvervedes, var Hu-

kommelsen. Disciplene behandles derfor som Fonografer, i hvem Professorerne talte deres Foliand-Visdom ind. Om personlig Paa-virkning var der ikke Tale.

Det er nu især Holbergs Fortjeneste, at han angriber denne Skole-opfattelse, slaar den itu og bryder Vej for et helt nyt Syn paa Under-visning og Opdragelse.

Ude i det store Evropa har han faaet et stærkt Indtryk af Liv og Røre. Derude, ikke mindst, forstod han, at med Livet bliver man aldrig færdig.

Og Holberg skriver Erasmus Montanus. Denne Komædie er hans modneste Angreb paa det gamle Dannelses-Ideal. Erasmus er Studenten med den begede Hjærne, med den fyldte Hukommelses-kiste. Men han har intet levende Forhold til sine Kundskaber. Alt, hvad han har inde, er en død Skat. Det er noget, som lader sig ma-gasiner, men det bliver aldrig indopløst som Næringsstof. Det ligger i hans Hjærnebeholder som Klumper, der ikke lader sig fordøje.

Hvorfor? Fordi det er meddelt ham saaledes, at det aldrig nogen-sinde har sathans indre Menneske, hans Samvittig-hed, hans Hjærteliv i Bevægelse.

Holberg siger ikke dette med disse Ord; de ligger jo hans Tid fjærnt. Han lader, paa sit Sprog, Erasmus vide — gennem »Løjtnanten« — at »en lærd Mand burde fornemmelig kiendes derpaa, at han er mere tempereret, modest og føyelig udi sin Tale end en Ulærd« — at »det første Bud i Philosophien er at kiende sig selv o. s. v.«; uden dette hjælper alle Kundskaber intet.

I Erasmus' Skikkelse har Holberg holdt Dom over sin Tids Dannelses-Ideal: Et Menneske med Kundskaber, men uden personligt Indhold og Udvikling, er intet Menneske.

Og til Dommens Udførelse hidkalder Holberg en Bondedreng, Erasmus' Broder Jacob.

I den kendte Ordstrid mellem disse to sejrer Jacob jo helt. Af den simple Grund (som maaske ikke er Holberg bevidst, men som derfor lige sikkert lader sig drage ud af denne Personlighedsskil-dring, som er fuldkommen realistisk): at Jacob ikke, som Erasmus, er bleven løsreven fra den hjemlige Jord-bund, hvori han har sine Rødder.

Naar Jacob staar overfor sin lærde Broder, saa giver han ikke tabt et Øjeblik; thi han føler sig gennemtrængt, ubevidst, af en æld-gammel, ikke meget alsidig, men saa meget stærkere Dannelses. Han staar paa sin egen og paa sine Fædres Jordbund i mere end én Forstand: Han er skudt op af denne Jord, har fortsat dens Udvik-lingshistorie, føler dens Safter i sine Aarer. Der er i ham afsat Lag paa Lag af en og samme Slags Menneskers Livsresultater. Og alt dette træder frem i Ordstriden med Broderen og giver en ene-staaende Fasthed.

Det ses saa tydeligt her, hvor denne gamle Bondedannelse, den hjemmegroede, stilles overfor den slet tilegnede fremmede og lærde. Erasmus har forladt Slægtens Grundvold og har ikke formaaet at faa Fodfæste paa eller komme ned til Grundvolden for den fremmede, den »klassiske« Dannelse. Ogsaa den var Dannelse; men de færreste i Holbergs — og i vore — Dage kunde tilegne sig den. Det gik dem derfor som Erasmus: de forlod deres egen Jordbund, men kunde ikke faa Rødderne fæstede i den fremmede. Saa maatte de da svæve i Luften.

Altsaa: med Erasmus Montanus siger Holberg: Den »Dannelse«, som fremkaldes ved en Omplantning, en Overflytning til en anden Jordbund end ens egen, er mere end tvivlsom. Og den Dannelse, der fremkommer ved, at man modtager en Undervisning, der ikke sætter en i personlig, selvstændig Virksomhed, er værre end ingen. Thi den afstumper og sløver, den opfylder og betynger med ufordøjeligt Stof, som hindrer Organismens frie Vækst.

Det var vel Holbergs Haab, at der i Sorø, væsentlig for hans Penge, skulde kunne oprettes et frit Universitet, hvor en fornuftig, opdragende, livlig Undervisning kunde tage mod Landets Børn og komme deres Evner i Møde.

Det blev ikke saaledes. Men ved at optræde som folkelig Skribent, ved at skrive paa Modersmaalet for at faa alle i Tale, ved at vise, at et oplyst Folk var bedre end et lærd Aristokrati, beredte Holberg en ny Tid, idet han vakte uberørte Folkelag til Deltagelse i Samfundsarbejdet og dermed til Krav paa en Skole, som virkelig dygtiggjorde dem.

Ludvig Holbergs Kamp for levende Oplysning var væsentlig forstandsmæssig. Han ærgrede sig over det taabelige i den udvortes Oplysning. Det er hans sundt tænkende Hjærne imod, at man beskæftiger sig med andet end det, man virkelig aandeligt set har Brug for.

Men Forstanden alene bryder ikke Vej for ny Idealer. Hjærtet maa med, en personlig Grebethed og Varme maa til, om noget saadant som en levende Oplysning skal virkelig for Alvor gaa op for Folket. Kun den kan varme andre, som selv er varm.

Da i det 19. Aarhundrede Grundtvig træder frem, skabes der en Begejstring for en Oplysning, en Dannelse, der først og sidst rører ved Personligheden, bryder ind til Midtpunktet for denne og derfra sætter hele Mennesket i Bevægelse.

Thi det er i Virkeligheden det, Grundtvig ønsker, at alt, hvad der meddeles, maa meddeles saaledes, at det ses som Mittel for den aandelige Personlighed. Ogsaa han vilde mene, at det er ganske rigtigt, naar det hævdes, at »Kundskab er Magt«. Men han vil tilføje: Vi skal huske, at naar vi spørger om Magt, ønsker vi helst at vide, hvem der ejer denne Magt. Penge f. Eks. er jo ogsaa en

Magt — den kan misbruges grueligt. Kundskaber ligeledes. Ja, maaske er Kundskaber det frygteligste Vaaben, naar det kan benyttes af den hjærteløse. Dersom vi ikke har meddelt Kundskaberne saaledes, at vi samtidig fremkalder eller virker paa det menneskelige hos Eleverne, da maa disse hellere undvære Kundskaberne. Hvad det gælder om først og sidst er at fremelske **Menneskelighed**.

Men skal dette naas, da maa man først og fremmest oplyse om det, der virkelig ligger og dæmrer i de Naturer, man har med at gøre. Det gælder om, at de føler: Dette har Ærinde til mig. Det kommer mig ved; thi det klarer Følelser og Tanker, som gærer i mig.

Er dette først naaet, da begynder man at blive sig bevidst som Menneske; da »lærer man sig selv at kende« i sin Menneskelighed.

Men aldrig naar en Lærer til saaledes at faa den personlige Interesse vakt, uden at han ogsaa sætter sin egen Personlighed ind i Undervisningen; det maa føles, at dette er noget, som ogsaa kommer ham ved. Det tror han paa. Tro er Drivfjederen i alt alvorligt Dannelsesarbejde.

Forfatteren Jakob Knudsen har for en Tid siden i et af vore Tidsskrifter udtalt sig bl. a. saaledes: »Jeg har som Barn modtaget den mest udprægede Højskoleundervisning, der nogensinde er given. Min Fader hørte til Højskolens første Mænd og ivrigste Tilhængere. Og han talte til os Børn saaledes, at vi levede af hans Ord. — Det sjøndommelige ved denne Undervisning var dette: At alt, hvad jeg hørte om, blev en Del af mit eget Liv — igennem den Følelse, som blev mig blibragt af **Aarsagssammenhæng**, historisk Sammenhæng imellem det store, som berettedes, og mit eget det Smaa, mig selv. — Saaledes er det ogsaa med Højskoleeleverne: de hører kun om det, der har, eller det, der gennem den personlige Undervisning faar levende Interesse for dem.« Thi de skal varmes af Interesse for Livet i det hele.

Derfor fordømmer Jakob Knudsen ogsaa i stærke Ord Latinskole-dannelsen, i hvert Fald paa hans egen Tid, fordi Lærerne i Almindelighed aldrig bestilte andet end referere, hvad der i Fortiden var sket, men ingensinde lod Eleverne genopleve det.

Thi det gælder om at sætte og holde i Bevægelse, saa der altid er noget grødefuldt i Sindet, er aaben Modtagelighed.

Og naar vi saa spørger om, hvad vi helst skal tale om til Vækelse af denne Livsoptagethed, da maa Svaret blive, at vi atter og atter bør søge især til vor egen Historie, det danske Folks Levnedsløb.

Thi den naturlige og aandelige Tilstand, hvori vi fødes, den er en Arv fra det danske Folk. Det er dette Folks Kræfter, der dunkelt rører sig i os. Vil vi blive klare over os selv, da naar vi det sikrest derigennem, at vi lærer dansk Folkelighed, dansk

Folkeand at kende — saaledes som den aabenbarer sig gennem Danmarks Historie. Danske Mennesker maa først og sidst opdrages i og til Danskhed for deres solide aandelige Væksts Skyld. Den, der f. Eks. faar en »klassisk«, »akademisk«, tysk eller fransk Paavirkning, inden han faar dansk, ham gaar det som Erasmus: Det, han lærer, bliver som Tøjblomster, der stikkes i Sand.

Saa bliver det da Højskolens Dannelsesmaal, saaledes som det er forberedt af Holberg, men skabt især af Grundtvig, dette: Et Menneske, der med dyb Rod i dansk Folkeliv ikke kan lade være med at tage Del, som Digteren siger, »i Folkets Fryd og Tæarer«, og som ud fra denne Livsoptagethed stræber mod det Maal, at faa Del i Livet selv, ja, elske det med en saadan Kærlighed, at det for ham ikke kan ophøre, men maa vedvare ind i Evigheden.